

אורי סדן

ארוע רב נפגעים:

יחיד מול רבים וחיי שעה מול חיי עולם¹

ראשי פרקים

1. פתיחה
2. הצלת יחיד או הצלת רבים
3. חיי שעה וחיי עולם
4. חובת המשך הטיפול
5. מסקנות להלכה
6. סיכום

1. פתיחה

בשנים האחרונות הציבור במדינת ישראל עבר עשרות פיגועי תופת המוניים. בכל ארוע מן הסוג הזה מופעל במד"א נוהל אר"נ (ארוע רב נפגעים) על פיו עובדים כל הצוותים הפועלים במקום הארוע. נוהל זה הוא הנוהל המקובל בכל העולם לטיפול באר"נ המוגדר כארוע בו כמות הנפגעים עולה על יכולת הטיפול של המטפלים בשטח².

להלן נוהל הטיפול בארוע רב נפגעים:

בשלב ראשון יש לסרוק את השטח על מנת לקבל תמונת מצב כללית ביחס למספר הנפגעים ומצבם. בשלב ראשוני זה כמעט ולא מוגש טיפול כלשהו. לאחר מכן יש לגשת לפצוע הקשה ביותר ולהתחיל ממנו סבב טיפול ראשוני בין הפצועים בו מטופלות הבעיות החמורות ביותר המסכנות כרגע את חיי כל אחד מהפצועים המטופלים. בשלב השלישי יש לערוך סבב נוסף בו יושלם הטיפול שלא ניתן בסבב הקודם. שיטת טיפול זו מכונה "שיטת הסבבים" כיוון שהטיפול לא ניתן מתחילה ועד סוף לכל פצוע בפני עצמו אלא ניתן טיפול חלקי במספר סבבים הכוללים את כל הפצועים.

כפי שניתן לראות, ההגיון העומד מאחרי הנוהל הנ"ל הוא "הצלת נפגעים בני הצלה רבים ככל האפשר"³. אולם ברור כי מטרה זו מושגת על חשבון הטיפול בפצועים הקשים ביותר שגם אם יזכו לטיפול כלשהו, לא

1. מאמר נוסף העוסק בשאלה זו נכתב ע"י ד"ר סודי נמיר בתחומין יז. במאמרו זה מעלה ד"ר נמיר את השאלה של העדפת הצלת הרבים לעומת איסור עזיבת הטיפול בפצוע הנובע לדעתו מהכלל שאין מעבירין על המצוות ואינו מכריע בה. במאמר זה ננסה להעלות כיוונים נוספים לשני צדדי הספק ולהעלותם על שולחן מלכי רבנן שיכריעו בה.

2. יש לציין כי בד"כ מרבית הארועים ההמוניים שארעו במדינת ישראל אינם עונים על הגדרה זו שכן קיימת בד"כ יכולת לריכוז כח רפואי מספיק בזמן קצר המאפשרת לתת טיפול אישי רצוף לכל אחד מהפצועים הרבים.

3. כך מתואר נוהל זה בספר לימוד רשמי של חיל הרפואה ושל מד"א "עזרה ראשונה להצלת חיים" בהוצאת משרד הבטחון (יואל דונחין ונתן קודינסקי).

יזכו לטיפול רצוף ההולם את מצבם, שכן המטפלים יעברו לטפל בפצועים אחרים, מה שעשוי להביא למותם. לאור הדברים האלו נראה כי יש לחלק את השאלה לשלשה חלקים:

- א. האם הצלת הרבים דוחה את הצלת היחיד?
- ב. האם הצלת מי שיש סיכוי להצילו דוחה את מי שנראה כי יש פחות סיכוי להצילו? ניתן לבחון זאת ע"י עיסוק בשאלה דומה שגם היא עולה במקרים כעין אלו והיא האם הצלת חולה לחיי עולם קודמת להצלת חולה שניתן להחיותו לחיי שעה בלבד?
- ג. גם אם נניח כי קדימויות אלו קיימות, וביכולתנו לבחור את מי להציל, יש לבחון האם מתירות הן גם את הפסקת הטיפול שהתחיל לקבל הנפגע או שקיימת חובה להמשיך את הטיפול בנפגע שלפנינו עד לייצובו?

2. יחיד ורבים

אומרת הגמ' במסכת בבא בתרא (י, ב): הרוגי מלכות אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן. מאן נינהו... הרוגי לוד ופירש רש"י במסכת תענית (יח, ב): נהרגו על בתו של מלך שנמצאת הרוגה, ואמרו: היהודים הרגוה, וגזרו גזרה על שונאיהן של ישראל, ועמדו אלו ופדו את ישראל, ואמרו: אנו הרגנוה, והרג המלך לאלו בלבד. מכאן ניתן להסיק לכאורה כי הצלת הרבים עדיפה על חיי היחיד אולם דברים אלו סותרים לכאורה ירושלמי מפורש שכן שנינו בירושלמי בתרומות (פ"ח ה"ד):

סיעות בני אדם שהיו מהלכין בדרך פגעו להן גויים ואמרו תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו הורגים את כולכם אפי' כולן נהרגים לא ימסרו נפש אחת מישראל

משמע א"כ מברייטא זו כי אין הצלת הרבים דוחה את חיי היחיד לכאורה להפך מהמעשה המובא ברש"י הנ"ל. ומתוך החזו"א (ליקוטים סנהדרין כה) שיש לחלק בין פעולה שבמהותה היא פעולת הצלה לבין פעולה שבמהותה היא פעולת רציחה, ומביא דוגמא לכך מחץ שנורה לעבר קבוצת אנשים שעשוי להרוג את כולם וניתן להסיטו ממסלולו כדי שיפגע רק באחד. וז"ל החזו"א:

אפשר דלא דמי למוסרים אחד להריגה דהתם המסירה היא פעולה האכזריה של הריגת נפש ובפעולת זה ליכא הצלת אחרים בטבע של הפעולה... אבל הטיית החץ מצד זה לצד אחר היא בעיקרה

פעולת הצלה... ואחרי שבצד זה יהרגו נפשות רבות ובוזה אחד אפשר דיש לנו להשתדל למעט אבדת ישראל בכל מאי דאפשר"

כלומר מצד ערך החיים אכן חיי הרבים עדיפים על חיי היחיד והמוסר את נפשו על הצלת הרבים אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתו ולכן הצלתם קודמת להצלת היחיד, כשם שהצלת כהן קודמת להצלת לוי, לפי סדר הקדימויות במשנה בערכין (יג.). אולם כאשר באים אנו להפסיק חיים אין איסור רציחת היחיד נדחה מפני הצלת הרבים, כיוון שכשם שקי"ל ש"אין דוחין נפש מפני נפש" (סנה' עב:) כך צ"ל כי "אין דוחין נפש אחת מפני נפשות הרבה"⁴.

3. חיי שעה וחיי עולם

באופן בסיסי ברור כי חיי שעה הינם חיים גמורים והמאבדם הרי הוא שופך דמים שכן מצינו בגוסס שהמעצים את עיניו הרי הוא שופך דמים, אע"פ שוודאי לא היה חי אלא לשעה קלה. אולם אע"כ יש לבחון האם ניתן לקבוע סדר עדיפויות ביחס בין חיי שעה לחיי עולם.

הגמרא במסכת ע"ז (כז, ב) עוסקת באיסור להתרפא ע"י רופא נכרי מחשש פן זה יהרגהו. בהקשר זה אומרת הגמרא:

אמר ר' יוחנן: ספק חי ספק מת – אין מתרפאין מהן, ודאי מת – מתרפאין מהן. מת, האיכא חיי שעה! לחיי שעה לא חיישינן. ומנא תימרא דלחיי שעה לא חיישינן? דכתיב: (מלכים ב' ז) אם אמרנו נבוא העיר והרעב בעיר ומתנו שם, והאיכא חיי שעה! אלא לאו לחיי שעה לא חיישינן.

מגמרא זו מוכיח הגר"נ גולדברג שליט"א⁵ כי אפילו ספק חיי עולם (שכן הרופא הנכרי ספק ירפאו ספק ימיתו מייד) עדיף מחיי שעה ודאיים, וכל שכן שחיי עולם עדיפים מחיי שעה. ואכן זוהי הוכחת הגמ' מהמצורעים בשער שומרון שהעדיפו לנסות ללכת לאכול במחנה ארם אע"פ שיש חשש שמא ימיתום על פני כניסה לעיר שם יוכלו לחיות עוד מעט אך למות לבסוף ברעב.

הוכחה נוספת מביא התפארת ישראל (בועז יומא פ"ח מ"ג) מהגמ' בנדרים (כב, א) דאיתא שם:

4. לשון הגר"ש ישראלי זצ"ל בתחומין ד' עמ' 139. ואף הוא מסיק בסוף דבריו כי יש להעדיף הצלת רבים על פני הצלת המעטים אך לא על פני הריגת המועטים. (דבריו נאמרו בהקשר של אסון צור בו היו לכודים רבים תחת הקומות התחתונות ומועטים תחת הקומות העליונות והשאלה היתה האם ניתן לפנות עם כלים כבדים את הקומות העליונות ובכך להרוג את הלכודים בהן, כדי להספיק להציל את הרבים הלכודים תחת הקומות התחתונות).

5. בדברים שבע"פ.

עולא במיסקיה לארעא דישראל איתלוו ליה תרין בני חוזאי בהדיה,
קם חד שחטיה לחבריה, אמר ליה לעולא: יאות עבדי? אמר ליה:
אין, ופרע ליה בית השחיטה. כי אתא לקמיה דר' יוחנן, א"ל: דלמא
חס ושלום אחזיקי ידי עוברי עבירה? א"ל: נפשך הצלת.

כלומר עולא היה מוכן שיפסיד אותו אדם את חיי השעה שעדיין
מצויים בו (ע"פ פירוש הר"ן שם) כדי שינצל הוא לחיי עולם. ומבאר
התפא"י שאע"פ שחוששים לחיי שעה כאשר עומדים חיי שעה מול חיי
עולם אזי "וודאי דדם חיי קיום שלו סומק טפי מדם חיי שעה של חברו
שאינו סומק כל כך".

למסקנה זו שיש להעדיף הצלת חיי עולם על פני הצלת חיי שעה הגיעו גם
ר' יעקב עמדין בספרו מגדל עוז (פרק אבן בוחן פינה א') וכן ר' משה פיינשטיין
(אג"מ חו"מ ב' סימן עג אות ב') (אם כי אינו מביא מקור לסברתו זו).

דעת החזון אי"ש ובאור מחלוקת ר"ע וכן פטורא

בדעת החזון אי"ש לכאורה ניתן למצוא סתירה באופן התייחסותו לשאלה
זו לאור האופנים בהם נקט בבאור הסוגיא הבאה המובאת במסכת בבא
מציעא. שכן שנינו שם (סב, א):

שנים שהיו מהלכין בדרך, וביד אחד מהן קיתון של מים, אם
שותין שניהם – מתים, ואם שותה אחד מהן – מגיע לישוב. דרש
בן פטורא: מוטב שישתו שניהם וימותו, ואל יראה אחד מהם
במיתתו של חברו. עד שבא רבי עקיבא ולימד: וחי אחיך עמך –
חיך קודמים לחיי חברך.

את מחלוקת התנאים הזו פירש החזון אי"ש בהזדמנויות שונות בשני
אופנים שונים:

בליקוטים למסכת ב"מ (סי' כ') כותב החזון אי"ש כי מחלוקת בן פטורא
ור"ע היא בשאלה האם חיי עולם של אחד קודמים לחיי שעה של שניים, כיוון
שכאשר שניהם שותים מן המים שניהם יזכו בחיי שעה שכן יחיו הם בזכות
המים עוד קצת אך לבסוף שניהם ימותו ואילו כאשר האחד שותה מהמים הוא
יגיע לישוב ויחיה לחיי עולם אולם חברו ימות תוך פרק זמן קצר ויפסיד אפילו
חיי שעה. לדעת בן פטורא כיוון שאין חיי עולם של אחד קודמים לחיי שעה
של שניים ולשניהם ערך שווה אין מקום לדבר על העדפת חיי עצמו על פני
חיי חברו רק מפני שהמים שלו. לעומתו סובר ר"ע כי כיוון שחיי עולם אפילו
של אחד עדיפים באופן בסיסי, מבחינה ערכית, על חיי שעה של שניים,
ובאופן ערכי יש להכריע כי רק אחד צריך לשתות מהמים, יכול השיקול של
"חיך קודמים" להכריע בשאלה מי הוא זה שישתה מהמים.

העולה מדברים אלו כי כיוון שקיי"ל כר"ע מחברו הרי שלהלכה אנו מכריעים כי חיי עולם של אחד עדיפים על חיי שעה של שניים. עפ"י מסיק החזו"א שם כי כאשר המים מצויים ברשות אדם שלישי שאינו זקוק להם מחויב הוא לתיתם לאחד ובכך להצילו לחיי עולם ולא לחלקם לשניהם עבור חיי שעה.

אולם בגליונות על הגר"ח מברסק (הל' יסוה"ת) מבין החזו"א את המחלוקת באופן שונה בתכלית. מחלוקת ר"ע וכן פטורא אינה בשאלה האם חיי עולם קודמים לחיי שעה הואיל וברור לשניהם שאין להעדיף חיים על פני חיים. כ"כ גם בן פטורא מודה כי חיי האדם עצמו קודמים לחיי חברו. כל מחלוקתם אינה אלא בשאלה האם השיקול של "חייך קודמים" מתיר לאדם לשמור מים למחר ולדחות בכך את חייו של חברו שימות היום. אכן אם המים נמצאים ברשות אדם שלישי אסור לו להעדיף חיי עולם של אחד ועליו לחלקם בין שניהם, הואיל ויחס אליו לא נאמר דין "חייך קודמים".⁶

העולה מדברים אלו הוא כי לדעת החזו"א בגליונות אסור לנו להעדיף חיי עולם על פני חיי שעה ולא בידנו להעריך ערכם של חיים, וחולק הוא בכך על האמור לעיל. ואף אם נאמר כי את הוכחת התפא"י יוכל הוא להסביר באופן אחר (כגון גרמא וכדו') עדיין קשה מהסוגיא בע"ז ממנה משמע במפורש כי "לחיי שעה לא חיישינן", לכה"פ ביחס לאפשרות לחיי עולם.

ושמעתי תירוץ לקושיא זו מפי הרב משה ארנרייך שליט"א,⁷ שיש לחלק בין שנים שהיו מהלכים בדרך שלשניהם יש חיי שעה בפועל וחיי עולם בכח ולפיכך אין לנו לבכר חיי עולם של אחד על פני חיי שעה של אחר, לבין הסוגיא בע"ז הדנה ברפואת חולה מסוכן אצל עכו"ם בה על צד הספק של חיי השעה, לא קיימים חיי עולם אפילו בכח ולפיכך יש לבכר על פניו אפילו ספק חיי עולם.

אם כנים דברים אלו הרי שגם לדעת החזו"א בגליונות, שאין להעדיף חיי עולם על פני חיי שעה, עדיין ניתן לומר כי בנד"ד כאשר מדובר בשני פצועים שאת האחד ניתן להציל לחיי שעה בלבד וכרגע להערכתנו הראשונית אין לו חיי עולם אפי' בכח, ואילו את חברו ניתן להציל לחיי עולם, אזי גם החזו"א יודה לכך שיש להעדיף את המטופל שניתן להצילו לחיי עולם על פני המטופל שלא ניתן להחיותו אלא לחיי שעה.⁸

6. וכ"כ המהרש"א בב"מ שם ביחס למקרה דומה בו המים של שניהם, אם כי יתכן ויש לחלק ואכמ"ל. באופן זה מבאר החזו"א את דעת הגר"ח עצמו פי שיבואר להלן.

7. שניתן למצוא לו סימוכין בדברי החזו"א עצמו בליקוטים.

8. זוהי גם ההנחיה הרפואית לפיה פועלים רופאים בכל העולם, לעדיף את הטיפול בפצועים רבים ושיש סיכוי להצילם לחיי עולם על פני טיפול בפצועים מועטים שסיכויי הצלתם נמוכים כמובא

4. חובת המשך הטיפול

כל האמור לעיל נכון כאשר אנו מגיעים לארוע ולפנינו שתי ברירות לטיפול ברבים או לטיפול ביחיד, לטיפול במי שניתן להחיותו לחיי עולם או במי שניתן להחיותו לחיי שעה. אולם בד"כ אין אלו פני הדברים. כאשר מגיע מטפל לשטח ומתחיל הוא לטפל בפצוע הראשון (או מכיוון שידע מהו מצבו או מכיוון שנקרה ראשון בדרכו) נדרש הוא ע"פ הנוהל לעזבו לאחר מתן סעד חיים בסיסי על מנת לתת טיפול דומה לנפגעים נוספים וכעת מתעוררת בעיה נוספת והיא האם מותר לעזוב את הטיפול בנפגע שלפנינו כדי לטפל בנפגע נוסף או ששומא עלינו לטפל בנפגע עד לייצוב מצבו ורק אז ניתן לעבור ולטפל בפצוע הבא.

באופן עקרוני לדעת רוב הפוסקים אין להפסיק סתם כך טיפול בחולה מסוכן אחד כדי להציל חולה אחר. אולם ניתנו לאיסור זה מספר טעמים שנראה שיהיו להם השלכות בנד"ד:

דעת הגר"מ פיינשטיין

האג"מ (חו"מ ב' סימן עג אות ב') נדרש לענין קבלת חולים למחלקת טיפול נמרץ. שם קובע הוא כי מה שמונע מבית החולים והרופאים להוציא חולה ממחלקת טיפול נמרץ, אף שמצבו סופני, ולהביא במקומו חולה שניתן להצילו, הוא שעבוד ממוני שחל עליהם לטפל בו ומי ששעבודו קודם זכאי לטיפול ראשון.

על סברא זו מקשה הגרז"נ גולדברג שליט"א מדברי ה"אבני נזר" (יו"ד שפ אות ד') הקובע כי אין בית החולים נחשב כמקום המושכר לחולה ולכן אף שנמצא הוא בו למעלה מל' יום פטור הוא ממזוזה, הואיל ואין החולה שוכר את מקומו בבית החולים ומה שמשלם אינו אלא על השירות שניתן לו שם. עפ"ז מסיק הגרז"נ כי ה"ה שגם לא נוצר כל שעבוד של ה"ח כלפי המתרפא.

אולם יש לומר כי גם אם נקבל את סברת השעבוד אין היא רלוונטית בנד"ד שכן כאן מדובר במצב בו הצוות המטפל נפגש לראשונה בנפגע בעוד הוא מוטל ברחוב ולא נוצרה כל זיקה ממונית מחייבת בינו לבין הצוות המטפל מה שמאפשר לצוות לעבור לטפל בנפגע אחר לפי סדרי העדיפויות האמורים לעיל.

במאמרו של ד"ר שלמה סטיב ג'קסון באסיא תשנ"ט ובהערת העורך מספר 113 שם. אמנם יש להסתייג במקצת מההנחה הרפואית המובאת שם שכן לפיה לנפגע האנוש עדיפות אחרונה בטיפול ביחס לשאר הנפגעים, אפילו ביחס לאלו שאינם נמצאים בסכנת חיים, ואילו לפי דברינו חובה לעשות כל מאמץ להציל אדם אפילו לחיי שעה והטיפול בו דוחה כל דבר אחר למעט טיפול במי שנמצא בסכנת חיים וניתן להצילו לחיי עולם.

דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל

דעת הגרש"ז מובאת בקצרה משמו בספר "נשמת אברהם" (יו"ד רנב, בעמ' קנו) היא שהאיסור לעזוב חולה אחד על מנת לתת טיפול לחולה אחר נכלל בכלל "אין דוחין נפש מפני נפש" (סנה' עב:; וא"כ עזיבת חולה מסוכן זה לטובת חולה מסוכן אחר הרי היא בגדר שפיכות דמים.

דברי הגרש"ז מניחים למעשה כי קיים איסור בשפיכות דמים גם בשב ואל תעשה. את ההנחה הזו מוכיח ר' חיים מבריסק (על הרמב"ם הל' יסוה"ת פ"ה) מהסוגיא האמורה בב"מ במחלוקת ר"ע וכן פטורא. כאמור לעיל מבין הגר"ח כי גם לדעת ר"ע אין עדיפות לחיי עולם על פני חיי שעה ולכן נדרש הוא לפסוק מפורש "וחי אחיך עמך" כדי להתיר לאדם לגרום למיתת חברו בשמירת המים לעצמו. אולם עצם ההיזקקות לפסוק מניחה כי קיים איסור רציחה דאו' במניעת המים מחברו אע"פ שמדובר בשב ואל תעשה בלבד.

דעת הגרז"נ גולדברג שליט"א

לדעת הגרז"נ (הלכה ורפואה ב' תשמ"א עמ' קצא) היסוד הקושר את המטפל אל המטופל היא מצות הצלת נפשות שגם פוטרת אותו מהחיוב להציל נפשות אחרות מדין "העוסק במצוה פטור מן המצוה" וגם אוסרת עליו לעשות כן מדין "אין מעבירין על המצוות".

5. מסקנות להלכה

לאור הסברות השונות בחובת הטיפול יש מקום לבחון האם לסדרי העדיפויות שנקבעו לעיל היינו שהצלת רבים עדיפה על הצלת היחיד ואפילו ספק הצלת אדם לחיי עולם עדיף על הצלת אדם לחיי שעה קיימת משמעות בשאלה הנידונה:

כאמור לעיל לדעת האג"מ כיוון שכל חובת המשך הטיפול נובעת רק מיסוד השעבוד, ובנד"ד לא נוצר שעבוד כיוון שהארוע מתרחש ברחוב, הרי שכאן לא קיימת כל בעיה לעבור מנפגע לנפגע לפי הצורך ולנסות להציל בכך את מירב הנפגעים הקשים.

לדעת הגרז"נ גולדברג כיוון שכל חובת המשך הטיפול נובעת מיסוד המצוה שבדבר הרי שכאשר מדובר בהצלת חיי עולם לעומת הצלת חיי שעה הרי שהצלה יתרה זו נחשבת היא עצמה לפקוח נפש הדוחה את כל המצוות שבתורה ובכללן את מצות הצלת נפשות המוטלת על האדם המטפל כרגע בנפגע שניתן להצילו לחיי שעה בלבד וא"כ אין כאן לא פטור מחמת העוסק

במצוה ולא איסור מחמת אין מעבירין על המצוות ומחויב המטפל לעבור אל הנפגע שניתן להצילו לחיי עולם.⁹

אולם אין די בכך שכן לעיתים הדילמה בה מצוי המטפל אינה נמצאת על הציר של חיי עולם לעומת חיי שעה שכן יש להניח כי עם טיפול מלא לנפגע מסוים היה ניתן להציל אותו אפילו לחיי עולם אלא שטיפול זה עשוי לעכב הגשת עזרה בסיסית לפצועים רבים ובכך להביא למותם. במצב זה הדילמה היא הצלת יחיד לעומת הצלת הרבים. אולם יתכן לענ"ד לומר¹⁰, כי לאור הנחתו של הגר"נ כי הצלת חיי עולם ביחס להצלת חיי שעה נחשבת לפקוח נפש, שמחייב אותנו להפסיק את הטיפול באחד ולעבור לטפל באחר, גם הצלת הרבים ביחס להצלת היחיד תחשב לפקוח נפש שמחייב להפסיק את הטיפול ביחיד כדי להציל את הרבים.¹¹

יתר על כן, לדעת הגר"נ, יש לצרף בנידון דידן את דעת "החפץ חיים" בספרו אהבת חסד (ח"א פ"ה סעיף ד' ובנתיב החסד שם הע' ח' וכן בפ"ו סעיף יא ובנתיב החסד שם הע' יח) ממנו משמע כי דין אין מעבירין על המצוות אינו קיים בשתי מצוות זהות (הלואה) וא"כ צ"ל שה"ה לנד"ד שאין לחוש למעבר ממצות הצלה המתקיימת כרגע ביהודי אחד לקיומה של אותה המצוה ביהודי אחר.

אכן לדעת הגר"ז¹² שהאיסור לעזוב את החולה שלפנינו נגזר מאיסור רציחה בשב ואל תעשה עלינו להסיק כי כל עוד אנו מטפלים בנפגע אחד אין לנו לעזוב אותו לטובת טיפול בנפגע אחר גם אם הנפגע שלפנינו נראה כחסר סיכוי לחיות חיי עולם ושאר הנפגעים ברי הצלה. אכן ניתן לסייג מסקנה זו ולומר כי אם מסיבה כלשהי הופסק הטיפול אפי' לרגע, הרי שהבעיה של הפסקת הטיפול אינה קיימת עוד ובהתחלתו מחדש ניתן להתחשב בשיקולים של הצלת הרבים או הצלת חיי עולם.¹²

9. אכן בקובץ הלכה ורפואה שיצא בשנת תשמ"א מסתייג הוא במקצת ממסקנה זו וקובע כי רק כאשר הופסק הטיפול מסיבה כלשהי מותר לנו לעזוב את החולה לחיי שעה אולם בדברים שאמר לי בע"פ היה מוכן להגיע למסקנה זו האמורה לעיל להלכה ולא למעשה. (דברים דומים כתב הגר"מ קליין בקובץ הנ"ל עיי"ש).

10. והסכים הגר"נ גולדברג שליט"א לסברא זו.

11. יש לציין כי השוואה זו בין עדיפותם של חיי עולם על פני חיי שעה לעדיפות הצלת הרבים על פני הצלת היחיד תלויה בשאלה מדוע חיי עולם עדיפים על חיי שעה? שכן אם חיי עולם עדיפים מחיי שעה בשל עדיפות החיי עולם שכן תכליתם משמעותית יותר אזי יש מקום לומר כי גם חיי הרבים עדיפים על חיי היחיד, אולם אם חיי עולם עדיפים מחיי שעה בשל פחיתות החיי שעה שאינם נחשבים לכלום ביחס לחיי עולם אזי אין להוכיח דבר ביחס לחיי הרבים שכן אין כל פחיתות ערך בחיי היחיד. והנה נראה כי ניתן לדייק מלשון התפא"י שנוקט הוא בכיוון השני היינו שחיי שעה אינם משמעותיים כאשר עומדים הם ביחס לחיי עולם וזו הסיבה שניתן לדרגם זה למעלה מזה. אולם משאר האחרונים המתיחסים לשאלה זו משמע שאין פחיתות במעמדם של חיי שעה ואעפ"כ ניתן לקבוע סדרי עדיפויות בין חיים לחיים, ולעניינו בין חיי היחיד לחיי הרבים.

12. וכ"כ הרב משה הרשלר בקובץ הלכה ורפואה הנ"ל (ב' תשמ"א).

אולם כפי שכתבנו לעיל בדעת החזו"א כאשר אנו שוקלים את חיי הרבים לעומת חיי היחיד עלינו לבחון האם מדובר בפעולת הצלה או בפעולת רציחה וכל שאנו עוסקים בפעולה שמטבעה היא פעולת הצלה יש להעדיף את הצלת הרבים על פני הצלת היחיד. עפ"ז ניתן לומר כי אע"פ שלדעת הגרש"ז אין לעבור מהצלת אחד להצלת אחר, יש לעבור מהצלת יחיד להצלת הרבים כיוון שהמעבר לטיפול באחרים ודאי שניתן להגדירו כפעולת הצלה לכל הפחות כהטית החץ המופיעה בדברי החזו"א.

כ"כ יתכן וניתן לצרף שיקול נוסף. הדיון עד כה הניח כי עם הטיפול ניתן באופן ודאי להחיות את הפצוע לחיי עולם או לחיי שעה ואילו הפסקת הטיפול משמעה איבוד חיים אלו. אכן זהו המצב כאשר השאלה היא לדוגמא האם להעביר אדם ממחלקת טיפול נמרץ בבית חולים למחלקה רגילה כדי לפנות מקום לאדם אחר. אולם היות ובנידון דין מדובר בטיפול ברמת השטח בו יכולת ההערכה מוגבלת מטבעה הרי שבד"כ המצב שלפנינו אינו אלא ספק, שכן מחד, יתכן וגם ללא הטיפול הנוסף הפצוע יחזיק מעמד בזכות הטיפול הבסיסי שניתן לו בסבב הראשון, ומאידך יתכן וגם אם ניתן לפצוע זה את מלא הטיפול לא נוכל להצילו אפילו לחיי שעה. וא"כ יתכן וגם הגרש"ז יודה שכאשר לפנינו ספק הצלת יחיד לעומתו עומדת הצלת רבים עלינו להעדיף את הצלת הרבים ולעבור לטפל בשאר הפצועים.

6. סיכום

- א. נהלי הטיפול באר"נ מניחים כי יש להעדיף הצלת רבים על פני הצלת הנפגע הבודד שהוחל לטפל בו.
- ב. הצלת הרבים עדיפה באופן עקרוני על הצלת היחיד.
- ג. הצלת חולה שיחיה לחיי עולם עדיפה על הצלת חולה שיחיה לחיי שעה.
- ד. קיים איסור להפסיק טיפול שניתן לחולה כדי לעבור ולטפל בחולה אחר אולם לאיסור זה ניתנו שלשה נימוקים:
- האג"מ** – יחסי מטפל מטופל כוללים גם שעבוד של המטפל כלפי המטופל ושעבודו קודם.
- הגרש"ז אויערבאך** – מעבר מחולה לחולה מהווה דחיית נפש מפני נפש.
- הגרז"נ גולברג** – אין לעבור מחולה לחולה כיוון שאין מעבירין על המצוות.
- ה. לאור הדעות הנ"ל צ"ל כי לדעת האג"מ והגרז"נ גולדברג נראה כי נהלי הטיפול באר"נ צריכים להנחות העדפת הצלת הרבים גם במחיר עזיבת המטופל הנוכחי ובדעת הגרש"ז יש להסתפק.
- את הדברים הנ"ל עלינו להעלות על שלחן מרנן ורבנן שיכריעו בדיני נפשות אלו, ולוואי וישארו עניינים אלו בבחינת "דרוש וקבל שכר".